

O panoramă a romanului românesc interbelic

Combinând clasificările mai multor critici și istorici literari de ieri și de azi, bogata noastră proză interbelică poate fi imaginată ca un spațiu „heterotopic” populat de romane sociale, psihologice, autobiografice, satirice, umoristice, fanteziste, pamfletare, „balcanice”, eseistice, rurale, citadine, ale copilăriei, ale adolescenței, ale gloatei, ale feminității, ale evreității, balzaciene, experimentale, proustiene, de consum, ale mahalalei, ale „experienței” ș.a.m.d. Prin forța lucrurilor, un curs de istoria literaturii române nu se poate focaliza decât pe un număr limitat de autori canonici. Însă ei ne vor apărea într-o altă lumină, odată ce vom reconstitui (măcar o parte din) fundalul producției de romane interbelice. Cursul opțional se adresează celor care își doresc să-i (re)citească și discute pe unii dintre scriitorii „minori” și „majori”, „de raftul întâi”, „doi” și „trei” ai anilor 1920-'30, pentru a completa tabloul epocii: Felix Aderca, Ionel Teodoreanu, Ion Minulescu, Cezar Petrescu, Mateiu Caragiale, Tudor Arghezi, Ion Vineanu, Anton Holban, C. Fântâneru, Gib Mihăescu, Mircea Eliade, G. Călinescu, I. Peltz, Ury Benador, Henriette Yvonne Stahl, Mihail Sebastian, H. Bonciu, Mihail Drumeș, M. Blecher, Cella Serghi, I.M. Sadoveanu ș.a. Lista, concepută cu unele laturi fixe și cu altele mobile, se va contura în funcție de preferințele dv. și ne va oferi pretextul unor abordări interactive. Vom survola peisajul divers astfel obținut de la o înălțime convenabilă, care să ne permită să captăm ansamblul, dar și să ne bucurăm de unele detalii.

Literatură și ideologie interbelică

- Cum definim „tradiția” și „inovația”: independent, raportându-le una la cealaltă sau prin relația cu norma și ideologiile unei epoci? „Tradiția” și „inovația” – ingrediente (caracteristici) ale textului literar sau efecte (deformări) ale lecturii? Există prozatori interbelici pur „tradiționali”/pur „inovativi”? Cum funcționează proza interbelică pe direcțiile ei principale: autohtonistă („locală”) și cosmopolită („europeană”)? Se pot identifica structuri/mecanisme/procedee textuale specifice prozei „tradiționale” și celei „inovative”? Dacă da, ce influență au ele asupra valorii textelor literare și notorietății autorilor?
- Studenții anului III Litere sînt invitați să descopere și să ofere răspunsuri la aceste întrebări în cadrul unui curs flexibil de literatură română. Descoperirea modurilor în care funcționează relația dintre tradiție și inovație în perioada interbelică, ca și a implicațiilor socio-estetice ale acesteia asupra literaturii și autorilor epocii, le va permite studenților o lectură variată și o înțelegere nuanțată a prozei unor autori ca Liviu Rebreanu, Urmuz, Camil Petrescu, Anton Holban sau Mircea Eliade.

Literatura experimentală din România

Despre avangardă, experimentalism, postmodernism

Pentru literatura experimentalistă din România la cursul de istoria literaturii nu e timp. E important dacă putem recupera câte ceva la cursul opțional. Propun niște discuții plecând de la câteva cărți ineluctabile din literatura noastră. În ordine cronologică:

Catastihul Amourului (un roman de la 1865)

Camil Petrescu, *Patul lui Procust* (un autor în căutarea unor personaje; o recitare prin comparație cu *Probleme de identitate* a lui Mircea Nedelciu)

Anton Holban, *O moarte care nu dovedește nimic. Ioana, Jocurile Daniei* (despre puterea literaturii, a scriitorului și a cititorului)

M. Blecher, *Vizuina luminată, Întâmplări în irealitatea imediată* (despre scriitor și "privirea Străină" – vezi și textul Hertei Muller, *Privirea Străină din Regele se înclină și ucide*)

Mircea Eliade, *Șantier* (literatura ca proiecție, ca "șantier")

Mircea Horia Simionescu, *Bibliografia generală* (o mie și unul de romane într-un roman)

Gellu Naum, *Zenobia* (autobiografia poetică)

Mircea Nedelciu, Adriana Babeți, Mircea Mihăieș, *Femeia în roșu*, Editura Polirom, 2005 (cum se scrie un roman în trei)

Gh. Crăciun, *Compunere cu paralele inegale* (despre rescriere)

Poezia ca narațiune: Leonid Dimov, Mircea Ivănescu, Șerban Foarță (*Spectacol cu Dimov*)

Discuțiile vor fi însoțite de încercări de scriere creatoare pornind de la textele de care urmează să ne ocupăm.

Cărți și locuri ale memoriei (literatura împotriva tabuurilor istoriei)

Cursul își propune să investigheze câteva dintre cele mai reprezentative construcții ficționale cu subiect (pretext) istoric din proza românească postbelică.

Pornind de la premisa că, în foarte multe cazuri, categoria așa-numitului „roman istoric” a funcționat ca filtru (reduțabil) la nivelul mentalului colectiv, într-o perioadă în care vocile „autorizate” (din zona istoriografiei propriu-zise) nu aveau cum să se facă auzite, vom încerca să vedem câte „locuri ale memoriei” (Pierre Nora) și câte locuri... comune au fost împământenite în cultura română prin intermediul acestui filtru.

Analizând, dintr-o perspectivă interdisciplinară și fără prejudecata preeminenței esteticului, romane ca *Delirul* lui Marin Preda, *Căderea în lume* a lui Constantin Țoiu sau *Princepele* (Eugen Barbu), vom încerca să răspundem la o întrebare esențială, care i-a preocupat, de altfel, pe mai toți vecinii noștri din Europa de Est: „De ce și în ce mod(uri) istoria a fost citită prin filtrul prozei ficționale?” Întrebare din care decurge, logic, o alta: „Mai poate avea succes o astfel de formulă în epoca actuală, când avem acces liber la documente?”

Lista (mereu deschisă) a întrebărilor se îmbogățește în progresie geometrică, dacă luăm în calcul un aspect care aduce reflecția mai aproape de zilele noastre: în ce măsură metaficțiunile istoriografice de tipul *Calpuzanii* (Silviu Angelescu), *Tache de catifea* (Ștefan Agopian) sau *Teodosie cel Mic* (Răzvan Rădulescu), reușesc să submineze nu atât (sau nu numai) tabuurile istoriei, cât și pe cele ale reprezentării istoriografice?

Opere:

Marin Preda, *Delirul*; Constantin Țoiu, *Căderea în lume*; *Galeria cu viță sălbatică*; Eugen Barbu, *Princepele*; Ștefan Agopian, *Tobit*; *Tache de catifea*; Silviu Angelescu, *Calpuzanii*; Răzvan Rădulescu, *Teodosie cel Mic*.

Cultura eului în literatura română interbelică

Cursul analizează retorici ideologice, de filosofia culturii și teme literare interbelice, în lumina raportului dintre identitate și colectivitate. Poziționări teoretice, afilieri ideologice aparent divergente, se intersectează în „punctul critic” al modernității istorice, cea a anilor 20, 30: *irreductibilitatea experienței*. În acest punct converg ideile estetice ale lui E.Lovinescu și Camil Petrescu, temele romanelor lui Arghezi, ale dramaturgiei, filosofiei și poeziei lui Blaga, ale literaturii autenticității în romanele lui Camil Petrescu și Max Blecher, procedeele avangardelor, filosofia și literatura tinerilor generației '30 (Noica, Cioran Eliade, E. Ionescu), etnopedagogia culturală a lui Călinescu etc. O feroare a culturii eului se declanșează în România culturală interbelică, fie de pe poziția unei individualități radicale a „spiritului național” – înțeles ca „un complex de euri” – fie de pe poziția unui individualism virulent care refuză orice compromis cu istoria sau cu valorile solidare.

Tânăra generație interbelică. Autenticism, existențialism, radicalism

Cursul își propune să abordeze și să problematizeze elementele definitorii ale tinerei generații a anilor '30 (cunoscută și sub denumiri ca „generația `27” sau „generația criterionistă”), urmărind traseele biografice și câteva dintre textele-reper ale principalelor ei protagoniști: Mircea Eliade (*Itinerariu spiritual, Întoarcerea din rai, Huligani*), Emil Cioran (*Pe culmile disperării, Schimbarea la față a României*), Eugen Ionescu (*Nu*), Mircea Vulcănescu (*Generație*), Mihail Sebastian (*De două mii de ani, Jurnal*), Petru Comarnescu (*America văzută de un tânăr de azi*), N. Steinhardt/Antisthius (*În genul tinerilor...*), Constantin Noica, *Mathesis sau bucuriile simple*, Jeni Acterian (*Jurnalul unei fete greu de mulțumit*), Octav Șuluțiu (*Ambigen, Jurnal*), Anișoara Odeanu (*Într-un cămin de domnișoare*), M. Blecher (*Întîmplări în irealitatea imediată*) ș.a. Alături de identitatea asumată și de „ideologia” generaționistă, vor fi discutate modelele formative ale generației în speță, opțiunile membrilor săi, formele de socializare sau principalele forme de asociere. De o atenție specială vor beneficia valorile și marotele „tinerilor furioși”: autenticitatea, trăirea, mistica, aventura, experiența, ca și principalele surse filozofice, spirituale și literare ale acestora (gînditorii „privați”, apocalipticii antimoderni, filozofii existențialiști ș.c.l.). Nu vor fi ignorate nici opțiunile multor membri ai „tinerei generații” pentru radicalismul/extremismul politic de dreapta sau de stînga, cu toate contextualizările și implicațiile ce decurg de aici, „miza” finală a cursului fiind conturarea unui portret viu și complex al unei generații strălucite și controversate, care a marcat cultura română modernă și a cărei faimă a trecut – ca și în cazul avangardei istorice - dincolo de granițele ei.

Cinci poeți

Cum citim și cum înțelegem poezia română din perioada postbelică? Dar pe cea scrisă după 1989? Grile de lectură. Analize pe text și contextualizări. Receptare publică, critică și individuală.

Nichita Stănescu. „Poezia” propagandistică a realismului socialist. Liberalizarea politică și afirmarea generației '60. Un poet metafizic.

Emil Brumar. Generația '70 și nuanțarea neomodernismului. Poezia spațiului intim. Artă și pornografie.

Mircea Dinescu. Precocitate artistică și libertate lirică. Un poet inclasabil și inconfundabil.

Mircea Cărtărescu. Generația '80 și postmodernismul liric. Textualism, biografism, vizionarism.

Ioan Es. Pop. Revoluția din 1989 și libertatea generației '90. Neorealism și expresionism. Poezia de azi.

Nichita Stănescu – revoluția limbajului poetic modern

Cursul propune o perspectivă retorică și pragma-stilistică asupra ultimei revoluții a limbajului poetic românesc înlăptuite de Nichita Stănescu. Vor fi luate în discuție: construcția subiectivității lirice, narativul poetic, formele descripției, monolog vs. dialog (dramatizarea lirismului), registrele stilistice ale scriiturii, „necuvântul” și „limba poezescă” (inovațiile limbajului poetic la nivel lexical, morfologic și sintactic), particularitățile figurii semantice (metaforă, comparație).

Lexicologie și etimologie

Cursul urmărește câteva dintre chestiunile cele mai interesante și mai utile ale etimologiei: relația dintre cuvinte și variante, dubletele etimologice și principalele lor aspecte din punct de vedere formal și semantic, relațiile semantice din perspectivă etimologică (sinonimia, paronimia și, mai ales, omonimia), probleme de etimologie internă (criterii, etape, conexiuni etc.) și, în special, derivarea prin substituție de afixe, aspecte ale etimologiei mixte (cu accent asupra „substantivizării” adjectivului), o abordare particulară a latinității „ascunse” a limbii române etc.

Obiective: crearea unei gândiri diacronice consecvente pentru înțelegerea și explicarea, la orice nivel, a unor fapte de limbă; folosirea argumentelor etimologice pentru clarificarea unor probleme de fonetică, grafie, gramatică, lexic și semantică; realizarea unei concepții nuanțate referitoare la îmbogățirea limbii române mai ales în epoca modernă și contemporană.

Evaluare: prezența la cursuri (2 p.) + participarea la discuții (3 p.) + realizarea unui referat pe o temă la alegere (4 p.) + 1 p. din oficiu.

Probleme de istorie a limbii române (fonetică istorică, gramatică istorică, istoria vocabularului românesc)

Descrierea cursului: Sunt luate în discuție unele aspecte fonetice și semantice legate de istoria anumitor cuvinte românești. Sunt dezbătute probleme referitoare la evoluția unor forme flexionare și a câtorva construcții sintactice. Analiza lingvistică se face, în general, pe texte de epocă.

Obiectivele cursului: Studenții vor fi capabili să identifice textele de epocă prezentate la curs, să explice anumite transformări lingvistice, să facă analiza lingvistică detaliată a unui fragment de text dat.

Forma de evaluare: La alegerea fiecărui student – examinare scrisă, examinare orală sau elaborarea unui referat pe o temă de curs.

Sintaxa și semantica grupului nominal

Cursul își propune să fie o continuare a studiului sintaxei început anul anterior, urmărind aprofundarea analizei grupului nominal.

Determinarea, cuantificarea, relația posesivă, relația parte–întreg, relația locativă, temporală, agentivă, comportamentul diverselor tipuri semantice de substantive (abstracte, masive, colective, nume relaționale, nume proprii) reprezintă aspecte importante în analiza GN, care vor fi discutate în cadrul cursului.

Cursul se va baza pe o bibliografie care cuprinde studii de lingvistică românești, dar și străine.

Forma de evaluare: participare la activitatea de la curs și realizarea unui referat pe o temă la alegere discutată la curs.

Comunicare interculturală

Domeniul eclectic al comunicării interculturale face apel la elemente de antropologie, sociologie, psihologie socială, comunicare interpersonală sau organizațională, pragmatică, lingvistică etc. pentru a explica modul în care comunică indivizi proveniți din culturi diferite (un francez cu un englez, un american cu un japonez, un suedez cu un italian etc.). Fixând principiile de interacțiune, cercetările în domeniu au un pronunțat caracter aplicat, propunându-și să contribuie la eficientizarea comunicării în întâlnirile interculturale.

Cursul este conceput interactiv, combinând prelegerile cu dezbaterile, studiul de caz cu analizele pe text și testele de autocunoaștere. Dintre temele abordate: *Cultura – definiții antropologice și discursive • Competența de comunicare culturală vs. competența de comunicare interculturală • Parametrii de variație culturală • Reflectarea parametrilor de variație culturală în comunicare (comunicarea verbală și nonverbală) – stiluri culturale de a vorbi • Identitatea culturală • Emoția din perspectivă interculturală • Sursa neînțelegerilor în comunicarea interculturală • Adaptarea interculturală – șocul cultural, aculturarea • Traducerea – act de comunicare interculturală.*

Notarea : Notare continuă pe baza activității de seminar sau referat final (la alegere).

Suport de curs : Andra Șerbănescu, *Cum vorbesc și cum gândesc ceilalți, Iași, Polirom, 2007.*

Elemente de analiză a textului

Cursul își propune să formeze deprinderea de a recunoaște, descrie și explica trăsături definitorii ale diferitelor tipuri de secvențe de text (narație, descriere, dialog, explicație și argumentație), cu ajutorul conceptelor de bază ale lingvisticii textuale. În partea introductivă vor fi prezentate principiile configurării unei tipologii a secvențelor de text, iar cursul propriu-zis va descrie și va explica prototipul celor cinci forme de text considerate fundamentale.

Evaluare : 50% prezență și participare la discuții + 50% rezultatul evaluării finale.

Lingvistică romanică

Cursul prezintă din perspectivă istorico-comparativă evoluția latinei spre romanitate; are în vedere aspecte de lingvistică externă (formarea limbilor romanice; statutul limbilor romanice astăzi; chestiuni de politică lingvistică) și de lingvistică internă (trăsături fonetice, morfosintactice, lexicale – convergențe și divergențe în spațiul romanic).

Introducere în studiul autobiografiei

Cursul schițează un cadru istoric și teoretic pentru studiul autobiografiei, un tip de scriere de frontieră luat prea puțin în considerare de critica și de istoria literară românească, însă extrem de important pentru înțelegerea fenomenului literar actual, și, în opinia noastră, deopotrivă, pentru o reflecție asupra contextului ideologic postcomunist. Vom urmări evoluția formelor autobiografiei de la confesiunea religioasă la autoficțiunea contemporană, insistând asupra raporturile complexe pe care ea le întreține cu modernitatea și întrebându-ne, în paralel, în ce măsură se poate vorbi despre o tradiție a genului în literatura română.

Figuri ale așteptării

Este așteptarea o *temă* literară? Se poate construi o narațiune în care personajul / personajele nu fac nimic altceva decât să aștepte ceva sau pe cineva? Ce consecințe are, în plan narativ, focalizarea asupra unui personaj care *așteaptă* indefinit – suspendarea epicului, preeminența descrierii, „dizolvarea” conturului ferm al personajului?
De la Penelopa la Madame Bovary, de la Oblomov la Giovanni Drogo (din Deșertul tătarilor de Dino Buzzati) și la „femeia care aștepta” din romanul omonim al lui Andrei Makine vom porni într-o călătorie intertextuală pentru a descoperi și analiza varii ipostaze ale așteptării. Printre autorii și operele la care ne vom opri, pe lângă cei deja menționați: Tolstoi, Moartea lui Ivan Ilici; Gib Mihăescu, Rusoaica; J.M. Coetzee, Așteptându-i pe barbari și dramaturgii A.P. Cehov, Samuel Beckett, Eugen Ionescu.

Canon și anticanon

Cursul își propune să discute, dintr-un punct de vedere teoretic interdisciplinar, problematica *canonicității*, a constituirii unui canon literar și/sau artistic, cultural dar și unele dintre mișcările artistice situate la periferia acestuia, subversive, secundare, transgresive care l-au deconstruit și înlocuit, de-a lungul secolului al XX-lea, mai ales.

Mituri clasice și literatură

Cursul abordează următoarele teme: mit literar; mitodologie, mitocritică, mitanaliză; Homer – primul stadiu al controlului pe care grecii l-au impus asupra miturilor lor; schiță de istorie semantică a mitului; cicluri eroice și „geografii”; prezențe ale unor mituri clasice în literatură, pictură, muzică; conservări și transformări ale scenariului mitic; mituri care au obsedat epoci; creatori și mituri personale. Expunerile și discuțiile vor fi însoțite de albume, proiecții.

Evaluare: portofoliu (răspunsuri la zece întrebări, fișe de lectură) 50%, participare activă 25%, prezență 25%

Arhetipologie

Arhetipul ca *motiv* care reapare mereu și pretutindeni în mituri, alegorii și marile povestiri ale literaturii universale. Unitatea lui *homo archetypus*. Cultura ca sistem deschis. Imagini și conexiuni tipice ca reprezentări arhetipale izvorâte din pre-forme ireprezentabile și fenomenele spontane ale donării de formă. Indeterminarea de conținut a arhetipului și *formele* delimitate de conștiința ce determină conținutul, ca proces de simbolizare a modurilor de cunoaștere. Seria evoluției semn – emblemă –alegorie – semn alegoric - imagine alegorică – simbol – mit – mit simbolic. Limbajul alegoric în Evul Mediu și funcția de intercessor al simbolului iconic. Simbolul – semn al cărui semnificat este veșnic absent, întrucât esența arhetipului este transcendentă. Simbolul și mitul simbolic ca unică posibilitate a donării de formă unui arhetip.

Verificare – eseu

Roman și metaroman

Cursul urmărește etapele principale din devenirea romanului, fiind interesat de condiția lui problematică, fenomenele de receptare pe care le generează, eforturile de legitimare teoretică, raporturile cu celelalte genuri, evoluția sa în plan narativ și tematic. Expunerile sunt însoțite de studii de caz, textele fiind selectate având în vedere caracterul lor reprezentativ pentru o etapă sau o direcție din evoluția genului, precum și mutațiile decisive pe care le-au antrenat. O atenție specială se îndreaptă spre acele romane cu vocație autoreflexivă – romane ce gândesc romanul – , capabile să dezvolte în substanța propriei ficțiuni o poetică a genului, multă vreme ignorat de teoreticieni. „Arta” și „gândirea” romanului vor fi ilustrate printr-o incursiune în operele unor autori precum Cervantes, Diderot, Flaubert, Proust sau Gide.

Forma de evaluare: 40% intervențiile orale, 60% eseul final

Corpul biologic și corpul cultural

Ori de câte ori corpul devine subiect de discuție, primul gând care ne orânduiește discursul este acela de a lega privirea de natural, de anatomie și de fiziologie. Corpul construit cultural pare a fi un colateral întrucât intervenția culturală asupra acestuia este atât de firească, încât ajunge în cele din urmă să fie ea însăși percepută ca naturală.

Cursul își propune un discurs diacronic asupra modificărilor aduse corpului, acoperirea și descoperirea lui (o incursiune în vestimentație), apropierea și depărtarea lui de modelul biologic (vopsirea, tatuarea și *chirurgia*), ritualizarea și ceremonializarea lui, sexualizarea și desexualizarea acestuia, urmărind astfel traseul sinuos pe care esteticul corporal l-a urmat până astăzi.

Forma de evaluare: un proiect pe baza bibliografiei

Cadre tradiționale ale inițierii

Vor fi prezentate instituțiile tradiționale implicate în inițierea și integrarea tinerilor, urmând traiectul existențial de la copilărie la vârsta nubilă (familia, neamul, comunitatea, grupul de gen și vârstă).

Se vor analiza cadrele ritual-ceremoniale și cotidiene ale învățării codului cultural tradițional, cu precădere cele în care sunt antrenați ca protagoniști copiii, adolescenții și tinerii.

Vor fi dezbătute subiecte-tabu ale studiului societăților și mentalității tradiționale: poziții privilegiate ale genurilor, „ascultarea părinților”, virginitatea, libertinajul erotic și constrângerile morale.

Teme majore: rituri de trecere și scenarii inițiatice, tradiții legate de ciclul festiv religios și ocupațional, componente magice și ludico-erotice, mărci și simboluri specifice vârstei, genului și statutelor/rolurilor.

Cerințe pentru absolvirea cursului: elaborarea unui eseu pe teme date (având la bază o bibliografie specializată).

Etnologia ca privire pentru Celălalt

Cursul are rolul unei inițieri în etnologie ca privire îndreptată către *celălalt*. Cum îl putem cunoaște pe „aproapele” sau pe „departele” nostru? Vă propun mai multe întâlniri cu *alteritatea* și exersarea privirii asupra ei. Îl vom căuta împreună pe *celălalt* departe, în spațiile exotice ale fostelor colonii europene, sau aproape, în jurul nostru, în spațiul urban sau în cel rural, în modul de viață, în modul de a trăi în cotidian sau în sărbătoare, în familie sau în comunitate. Filmul, etnologic și artistic, ne va ajuta să îl privim pe *celălalt* și să înțelegem experiența diferenței.